

აგრარული ინდუსტრიის დაფინანსების მოდელები

მიხეილ თოქმაზიშვილი,
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი
ა. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა ლომინაშვილი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
ა. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია საქართველოში აგრარული ინდუსტრიის დაფინანსო პრობლემები, ინვესტირებისა და დაკრედიტების წინააღმდეგობები. მოცემულია სასოფლო-სამეურნეო საკრედიტო ხაზების განვითარების შესაძლო მოდელები, რომლებიც ეფუძნება პარტნიორობის პრინციპს და ითვალისწინებს სამრეწველო ასოციაციებისა და კოოპერატივების ძლიერი კლასტერების შექმნას. განსაზღვრულია ფერმერული კოოპერატივების, აგრობიზნესის ასოციაციებისა და ფერმერთა მომსახურების ცენტრების განვითარების და ბიზნესკლასტერებთან პარტნიორული ურთიერთობების სქემები, რომლებიც ერთიანობაში შექმნიან აგრარულ-ინდუსტრიული ღირებულების ზრდის ჯაჭვს და ჩამოაყალიბებენ დაფინანსო და საინვესტიციო ინსტიტუტებთან ერთად სისტემას.

საკვანძო სიტყვები: აგრარული ინდუსტრია, ინვესტიცია, კრედიტი, კლასტერები, კოოპერატივები.

AGRICULTURAL INDUSTRY FINANCING MODELS

Mikheil Tokmazishvili,
Kutaisi Akaki Tsereteli State University
Doctor of economical sciences
Shota LominaShvili,
Kutaisi Akaki Tsereteli State University
Doctor of ekonomiks

ANNOTATION

Article discusses the financial problems of agricultural industry in Georgia, as well as barriers of investing and lending. There are a number of possible models of development of agricultural credit lines based on the principle of partnership and creating strong system of clusters of industrial associations and cooperatives. The partner relations between farmers, cooperatives, agribusiness associations and agriservice centers and business clusters inside agrarian-industrial value chain growth are identified. Additionally, necessity of forming of unified system of agrindustrial clusters with financial and investment institutions for improving access to investments is argued.

Keywords: agricultural industry, investment, credit, clusters, cooperatives.

შესავალი

მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში აგრარული წარმოება განიცდის ინვესტიციების ქრონიკულ ნაკლებობას. სოფლის მეურნეობის კრედიტების წილი სხვა დარგებთან შედარებით მცირეა. 2016 წელს მსოფლიოში სოფლის მეურნეობის წილმა კომერციული ბანკების მთლიან კრედიტებში შეადგინა 2.8 პროცენტი, ხოლო მთლიან შიდა პროდუქტში კი - დაახლოებით 4.3 პროცენტი. ამ მხრივ განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნები არ განსხვავდებიან მნიშვნელოვნად. თუმცა განვითარებად და დაბალგანვითარებულ (აფრიკის, აზიის და ლათინური ამერიკის) ქვეყნებში მისი წილი მეტია, ვიდრე მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში. საერთოდ, ეს მაჩვენებელი შეადგენს 2-დან 5 პროცენტამდე. ყველაზე მაღალი მაჩვენებლით გამოირჩევა ლათინური ამერიკის და აფრიკის ქვეყნები. ევროპის ქვეყნებიდან ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი აქვს ბელარუსს (12 პროცენტი), ხოლო ყოფილ საბჭოთა ქვეყნებიდან კი - ტაჯიკეთს და ყირგიზეთს (14 და 13 პროცენტი). სხვა ქვეყნებში, მაგალითად, გერმანიაში იგი აღწევს 4.8 პროცენტს, ბელგიაში -4.7 პროცენტს, საფრანგეთში - 3.5 პროცენტს, იტალიაში კი - 2.4 პროცენტს.¹

2007-08 წლებში მსოფლიოში სასურსათო ფასების ზრდის შედეგად და სურსათის უვნებლობისადმი მოთხოვნების გაზრდისა და სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების მიზნით რეგიონების უმრავლესობაში გაიზარდა სასოფლო-სამეურნეო კრედიტების წილი.

მიუხედავად ამის, სასოფლო-სამეურნეო სექტორი ნაკლებად მიმზიდველი დარჩა ინვესტირებისთვის, რასაც ისიც ადასტურებს, რომ ამ სექტორის წილი მთლიან საბანკო სესხებში მხოლოდ ორ პროცენტამდეა. აგრარული სექტორისთვის კრედიტების აღებას სხვადასხვა ფაქტორები აფერხებს. ეს ფაქტორები ერთმანეთშია გადახლართული და, ხშირ შემთხვევაში, ერთმანეთს განაპირობებენ.

საქართველოში აგრარული სექტორის დაფინანსების პრობლემები

სუსტი ინვესტიციები და მაღალი საპროცენტო განაკვეთები საბანკო კრედიტებზე მნიშვნელოვნად

¹ Credit to agriculture, Statistics, April 2017, <http://www.fao.org/economic/ess/investment/credit/en/>

ამცირებენ ტექნოლოგიების გამოყენებისა და წარმოების შესაძლებლობების გაფართოების შანსებს. სესხების მაღალი საპროცენტო განაკვეთების გამო ფერმერებს უმეტესწილად საკუთარი ხარჯით უწევთ მუშაობა. მაღალი საპროცენტო განაკვეთები კრედიტებზე და გრძელვადიანი კრედიტების ნაკლებობა განპირობებულია სოფლად უძრავი ქონების (მათ შორის სასოფლო-სამეურნეო მიწის) დაბალი ლიკვიდურობით.

იმის გამო, რომ მცირე სესხების მომსახურება მაღალრისკიანი და უფრო ხარჯიანია, კომერციული საკრედიტო ორგანიზაციები, ჩვეულებრივ, მსხვილ ფერმერებზე ახდენენ ფოკუსირებას და უგულებელყოფენ მცირე ფერმერებს.

ძალიან მცირეა, აგრეთვე, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების წილი საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში. 2016-2017 წლებში მან 0.5-0.7 პროცენტი შეადგინა, რაც ამ სექტორის დაბალი უკუგებისა და მაღალი რისკის მაჩვენებელია.

სასოფლო-სამეურნეო საკრედიტო ხაზების განვითარების შესაძლო მოდელები

ქვემოთ შემოთავაზებული სქემა ეფუძნება პარტნიორობის პრინციპს და ითვალისწინებს სამრეწველო ასოციაციებისა და კოოპერატივების ძლიერი კლასტერების შექმნას. მთავრობის/მუნიციპალიტეტების, ბიზნესერთეულების, აგრომომსახურების ცენტრებისა და ასოციაციების, ჩართვა ღირებულების ზრდის პროცესში, რაც კრედიტებს ხელმისაწვდომს გახდის სოფლის მეურნეობისათვის.

ფერმერული კოოპერატივების ხელშეწყობა

კოოპერატივები და ფერმერთა ასოციაციები ბაზარზე მეტი გავლენის მოპოვების მიზნით იქმნება. ამასთან, რაც უფრო უკეთესად იმართებიან, მით უფრო მეტად ცდილობენ საფინანსო ორგანიზაციები და მსხვილი ბიზნესერები მათთან პარტნიორული ურთიერთობების დამყარებას.

თავის მხრივ სახელმწიფო, თავისი ინსტრუმენტებით, ინსტიტუციონალური ცვლილებებითა და სახელმწიფო პროგრამებით, უნდა ეხმარებოდეს და მხარს უჭერდეს ფერმერებსა და მათ გაერთიანებებს. საბანკო სექტორისთვის სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მიმზიდველობის ასამაღლებლად ბიზნეს პარტნიორობთან თანამშრომლობის ხელშეწყობა ძალზე მნიშვნელოვანია.²

2 მსოფლიოში კოოპერატივების სხვადასხვა ტიპი არსებობს — წარმოების, შესყიდვის ან დისტრიბუციის. მცირე ფერმერების ტიპურ გაერთიანებებს წარმოადგენენ მანქანა-დანადგარების პარკი, საბაზრო კოოპერატივები, მომარაგების კოოპერატივები და საკრედიტო კავშირები. ბაზარზე ისინი მოქმედებენ, როგორც მსხვილი ბიზნესერთეულები და სარგებლობენ ეკონომიკური უპირატესობებით,

აგრობიზნესის განვითარების ნახალისების ღონისძიებები და მდგრადი და გრძელვადიანი სახელმწიფო პროგრამები (მაგალითად, სესხების საპროცენტო განაკვეთის თანამონაწილეობრივი გადახდა, ტრენინგები და ა.შ.) ხელს შეუწყობს ინვესტიციების მოზიდვას. ფერმერების კლასტერების შექმნისა და სტიმულირების მიზნით შესაძლებელია, გეოგრაფიული ან ეკონომიკური ნიშნით, სახელმწიფოს მიერ ინიცირებული საპილოტე პროგრამების განხორციელება.

აგრობიზნესის ასოციაციებისა და ფერმერთა მომსახურების ცენტრების განვითარება

აგრობიზნესის განვითარების გზაზე არსებული ბარიერების აღმოფხვრაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს აგრარული ბიზნესასოციაციებისა და მომსახურების ცენტრების შექმნა და ხელშეწყობა, აგრეთვე ისეთი სტრუქტურების ფორმირება, რომლებსაც შეუძლიათ ფერმერებსა და მათ კოოპერატივებს დაეხმარონ კონსულტაციებით, ტრენინგებით, ინფორმაციის მიწოდებით, კომუნიკაციებითა და სხვა მომსახურებით.

აგრობიზნესცენტრების მეშვეობით ფერმერებს შეუძლიათ კონკურენტუნარიანობის გაუმჯობესება შესამაბისი მომსახურების უზრუნველყოფით, აგრეთვე ლობირების კამპანიის ჩატარება კრედიტების მოსაძიებლად და სახარბიელო საინვესტიციო გარემოს შესაქმნელად. ბიზნეს-ცენტრებს და ასოციაციებს ასევე შეუძლიათ ხელი შეუწყონ ფერმერების გაერთიანების პროცესს. ბიზნესასოციაციებისა და ცენტრების განვითარება მთავრობის, დონორებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების პრიორიტეტი უნდა იყოს. ეს სერვისცენტრებისა და ასოციაციების როლს, როგორც შუამავლებისა საფინანსო ორგანიზაციებთან და ბანკებთან პარტნიორული კავშირების გასამტკიცებლად, უფრო აქტიურს გახდის. ამჟამად, მართალია, არსებობს მოთხოვნა ფერმერთა მომსახურების ცენტრებზე და ასოციაციებზე, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში, არსებული სერვისცენტრები ან არ სთავაზობენ კლიენტებს იმ მომსახურებას, რაც მათ სჭირდებათ, ან სთავაზობენ დაბალი ხარისხის მომსახურებას. შესაბამისად მნიშვნელოვანია ამ ორგანიზაციების გაძლიერება, კვალიფიკაციის ამაღლება და განვითარება ქვეყნის მასშტაბით.

ამავე დროს, ასოციაციებსა და ცენტრებს შეუროგორც მისი წევრებისთვის, როგორც ინდივიდებისთვის, ხელმისაწვდომი არ იქნებოდა. ეს ხელსაყრელ მდგომარეობას უქმნის მათ შუამავლებთან და საბითუმო გამყიდველებთან მოლაპარაკების დროს. ფერმერების საკრედიტო კავშირი სესხს ხელსაყრელი განაკვეთით იღებს კომერციული ბანკებისგან, და შემდეგ ანაწილებს წევრებზე, გადახდის ორმხრივი გარანტიის საფუძველზე.

ძლიათ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების მხარდაჭერა შესაბამისი მომსახურების განვითარებით და უცხოელი ინვესტორებისა და საფინანსო ორგანიზაციების მხარდაჭერის მოპოვებით. ასოციაციებისა და სერვისცენტრების შუამავლობით თანამშრომლობის დამყარების ძირითადი მიმართულება უნდა იყოს ბიზნესასოციაციების წევრების საქმიანობის რეკლამირება და მათი წარმომადგენლობა როგორც საფინანსო ორგანიზაციებთან, ისე სადისტრიბუციო სისტემასთან ურთიერთობებში. მათი საქმიანობა უნდა მოიცავდეს ურთიერთქმედებას საერთაშორისო საკრედიტო/ტექნიკური დახმარების სააგენტოებთან და კომერციულ ორგანიზაციებთან, უცხოელ მყიდველებთან და ინვესტორების მისიებთან, ასევე დახმარებას ახალი ბაზრების ათვისებაში, სამრეწველო გამოფენების მხარდაჭერას საქართველოში, კვლევისა და განვითარების ხელშეწყობას, ასევე პროგრამებს, რომელთა მიზანია მაღალი ხარისხის მწარმოებლობა და ხარჯების მონიტორინგი.

ბიზნესკლასტარებთან პარტნიორობა და ღირებულების ზრდის ჯაჭვის განვითარება

ბიზნესკლასტერების³ პარტნიორობა ღირებულების შექმნის ყოველ ეტაპზე კარგი გარანტიაა ფინანსების მოსაზიდად და კლასტერებში გაერთიანებული საწარმოების საქმიანობის დასაფინანსებლად. პარტნიორობა პროდუქციის შექმნის მთელ ციკლს უფრო მიმზიდველს ხდის საფინანსო ორგანიზაციებისთვის. საფინანსო ორგანიზაციებისა და პროდუქციის ღირებულების ჯაჭვში მონაწილე სუბიექტების დაკავშირება და პირდაპირი დაფინანსება მწარმოებლებისთვის რისკების შემცირების საშუალებებია. ფერმერების, დისტრიბუტორების, მწარმოებლებისა და სხვა საბაზრო სუბიექტების ერთობლივი მონაწილეობა ფინანსების მოზიდვაში უფრო ინტენსიურს ხდის ფინანსური ნაკადების მოძრაობას. მცირე და საშუალო ფერმერების და მათი კოოპერატივების დაფინანსების არაპირდაპირი გზაა ფერმერებთან ერთად დიდი საბითუმო მოვაჭრეების მონაწილეობა ბიზნესკლასტერებში, რაც სესხების გაცემისას საკრედიტო ორგანიზაციებს სტაბილურობის გარანტიას აძლევს.

კონკურენტულ გლობალურ ბაზრებზე (მაგალითად, ევროკავშირის ბაზარზე) კომპანიები სხვადასხვა

წინააღმდეგობებს ხვდებიან, რადგან ხშირ შემთხვევაში, არ შესწევთ პოტენციური ბაზრის შეფასების უნარი ან არ იციან თუ რა მოთხოვნები და სტანდარტები არსებობს სურსათის ხარისხისა და უვნებლობის მიმართ. ისინი ასევე აწყდებიან ისეთ პრობლემებსაც, რომლებიც დაკავშირებულია ბაზრის კვლევებთან, ლოგისტიკასთან და ტექნოლოგიებთან. მსოფლიოს ბაზარზე მონაწილეობის მისაღებად საკმარისი არაა მხოლოდ გაუმჯობესებული საწარმოო პროცესი, არამედ აუცილებელია გაუმჯობესებული მენეჯმენტიც. მთავარია, რომ საწარმო გადაიქცეს ღირებულების ზრდის გლობალური პროცესში მონაწილე სუბიექტად. ამ ამოცანის გადასაჭრელად საწარმოებს ესაჭიროებათ დახმარება ეფექტური ლოგისტიკის შექმნაში, რაც მოითხოვს საჭირო ინფრასტრუქტურასა და ინსტიტუციონალურ გარემოს, აგრეთვე ძირითადი ბიზნესმომსახურების ხელმისაწვდომობას. სწორედ ბიზნესკლასტერთა თანამშრომლობა დაეხმარება საწარმოებს მდგრადობის გაძლიერებაში. გლობალურ მომწოდებლებს და გამყიდველებს ხშირ შემთხვევაში არ სურთ კავშირი მცირე ინდივიდუალურ მწარმოებლებთან ცალ-ცალკე დაამყარონ.

კლასტერული მიდგომა სოფლის მეურნეობის დაფინანსების მოდელში შეიძლება გამოყენებულ იქნას ჯგუფური სესხის სტრატეგიის ჩამოყალიბებისათვის. ეს სტრატეგია მოიცავს სისტემაში ჩართულ სხვადასხვა მხარეებს – პირველადი მიმწოდებლებიდან საბოლოო პროდუქტების რეალიზატორებამდე. სტრატეგიის ძირითადია იდეა ისაა, რომ თავდაპირველად შესწავლილი უნდა იქნეს ბიზნესსაქმიანობის მთლიანი ციკლი, გამოვლინდეს პრობლემები ან არაეფექტური რგოლები, რომლებიც უსარგებლოა კლასტერული საქმიანობისათვის, და შემდეგ, დადგინდეს ერთობლივი კლასტერული საქმიანობის დაფინანსების მიზანშეწონილობა. სერვისცენტრებისა და ასოციაციების მეშვეობით შეიძლება განხორციელდეს კონტაქტი ღირებულების ზრდის ციკლის მონაწილეებთან, ასევე განისაზღვროს მათ მოთხოვნა კრედიტზე და შესაბამისი რისკები. ამან ხელმისაწვდომი უნდა გახადოს კრედიტები კლასტერის მონაწილეებისთვის, ღირებულების შექმნაში მათი განსხვავებული როლის შესაბამისად. ამ მიდგომის ძირითადი იდეა ბიზნესის ციკლში მონაწილე მწარმოებლის რისკების შერბილებაა. სესხებისადმი კლასტერული მიდგომა ხელს შეუწყობს ფერმერებისათვის საკრედიტო გარანტიების სისტემის შექმნას. მარეგულირებელი დებულებები, რომლებიც მნიშვნელოვნად გაამარტივებდნენ კრედიტების ხელმისაწვდომობას და გააძლიერებდნენ საკრედიტო უსაფრთხოების სისტემას ფერმერებისთვის, შეიძლება ეფუძნებოდნენ ამ სისტემის ერთეულებს შორის სესხების პირდაპირ გაცემას, აგრეთვე სატრასტო სესხების ამოქმედებას დამფინანსებელთა პირობებით.

³ ბიზნესკლასტერული (ან სამრეწველო კლასტერი, კონკურენტული კლასტერი, პორტერის კლასტერი) ინიციატივები ისეთი ორგანიზაციები ან პროექტებია, რომლებიც ახდენენ სხვადასხვა მონაწილეების თანამშრომლობის ორგანიზებას, საქმიანობების გეოპოლიტიკურ, სექტორულ და ჰორიზონტალურ (ერთსა და იმავე კომერციულ სექტორში) ან ვერტიკალურ (მიწოდების სისტემის კლასტერი) დიაპაზონში. მაგალითად, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის, ტრენინგების, ერთობლივი კვლევებისა და განვითარების პროექტების, რეგიონის მარკეტინგის, საინჟინერო მომსახურებისა და ა.შ. თვალსაზრისით.

დღეს არსებობს პარტნიორებს შორის საგარანტიო სქემების აშკარა საჭიროება. საგარანტიო სქემები, ჩვეულებრივ, სხვადასხვა დაინტერესებული მხარეების შერეულ ინიციატივებს წარმოადგენს. ისინი პირდაპირ ან არაპირდაპირ, რთავენ კლასტერებს, როგორც აქციონერებს, გადაწყვეტილებების მიღებისა და მენეჯმენტის პროცესში. მაგ., ფერმერების მიერ კრედიტის დაბრუნების რისკის შესამცირებლად პირობები ისე უნდა შემუშავდეს, რომ ფერმერებმა გამოიყენონ მოსავალი, პარტნიორობა გამყიდველებთან (მაგ., საცალო ქსელთან), დადებული ხელშეკრულებები, ინვენტარი, კავშირი მსხვილ სანარმოებთან და მესამე პირთა კეთილი ნება, როგორც კრედიტის უზრუნველყოფის საშუალება. პარტნიორულ ურთიერთობებზე ორიენტირებული საკრედიტო რისკების სისტემის დანერგვა გააძლიერებს ფერმერების კონკურენტუნარიანობას და შესაძლებელს გახდის რისკების გადაცემის მექანიზმის ფორმირებას.

საკრედიტო საგარანტიო სქემების ბენეფიციარები, ჩვეულებრივ, არიან ფერმერები, სხვადასხვა სასოფლო-სამეურნეო ერთეულები, გადამამუშავებელი კომპანიები, სოფლად განვითარებული სხვა ბიზნესები (მაგალითად, სასოფლო ტურიზმი). საგარანტიო სქემების სახელმწიფო მხარდაჭერა აუცილებელია, რადგან ეს უზრუნველყოფს თანასწორობას და ფერმერების ინტერესების დაცვას მათი საქმიანობის განსავითარებლად და ეფექტურობის ასამაღლებლად.⁴ სქემა შეიძლება გამოყენებული იქნეს როგორც ფუნქციური ფინანსური პოლიტიკური ინსტრუმენტი იმ ფერმერების დასაფინანსებლად, რომლებსაც არ გააჩნიათ საკრედიტო ისტორია და უზრუნველყოფის საშუალებები, და აქვთ ცუდი საბანკო რეიტინგი.

ამგვარად, ბიზნესკლასტერების ფარგლებში მიზანმიმართული თანამშრომლობა, სახელმწიფოსა და საერთაშორისო დონორების მონაწილეობით, ფერმერებს მისცემს იმის შესაძლებლობას, რომ მონაწილეობა მიიღონ გლობალური ღირებულების ზრდის პროცესში. ერთობლივი ძალისხმევა გაზრდის საერთაშორისო ბაზრებზე მათი მონაწილეობის შანსებს. ეს გააძლიერებს ფერმერებს და გაუმარტივებს მათ მიიღონ კრედიტები და გრანტები საფინანსო ორგანიზაციებიდან. ინსტიტუციონალური და ორგანიზაციული რეფორმების სფეროში მნიშვნელოვანია საერთაშორისო დონორების მხარდაჭერა. მათი საქმიანობის ძირითადი სფერო უნდა იყოს ბიზნეს-

ჯგუფების კოორდინაციის ხელშეწყობა, ტექნიკური დახმარების პროექტების შემუშავება და თავიანთი წარმომადგენლობის უზრუნველყოფა კლასტერებსა და კოოპერატივებში.

საფინანსო ორგანიზაციები

არსებობს სხვადასხვა საფინანსო მექანიზმები (მიკროკრედიტები, გრანტები, სუბსიდირება, გრანტიები, ლიზინგი, კერძო უზრუნველყოფა, ჩვეულებრივი და პრეფერენციული სესხები, მბრუნავი სესხები და ა.შ.), რომელთა შემოღებაც ფერმერთა რესურსებზეა დამოკიდებული. დაფინანსების რომელიმე მოდელის შემოღებისას საფინანსო ორგანიზაციებს სჭირდებათ სტიმულირება ეკონომიკური თავისებურებების გათვალისწინებით. მაგ., ლიზინგი (მანქანების, ტექნოლოგიების, სატრანსპორტო ობიექტების, შენობების და ა.შ. გრძელვადიანი იჯარა) ერთ-ერთი ყველაზე განუვითარებელი სისტემაა საქართველოში და ბანკებს არ სურთ ფერმერებისთვის ამ მომსახურების შეთავაზება. ამჟამად მაღალი საპროცენტო განაკვეთი აბრკოლებს მის დანერგვას, თუმცა ეს მექანიზმი შეიძლება ეფექტური იყოს ფერმერული კოოპერატივისთვის. საფინანსო ორგანიზაციებთან ერთად, სასურველია მთავრობისა და თვითმმართველობების მონაწილეობა ამ ინსტრუმენტის დანერგვაში.

კიდევ ერთი საფინანსო მექანიზმის — მბრუნავი სასესხო ფონდის (ფულის წყარო, საიდანაც სესხები გაიცემა მცირე ბიზნესის განვითარების პროექტებზე) შემოღება საქართველოში დახმარებას გაუწევდა კოოპერაციას. ამ შემთხვევაში, სესხის გადახდის შემდეგ სასესხო ფონდი ხელმისაწვდომი ხდება სხვა კომპანიებისათვის და ამგვარად, ფული გადადის (ბრუნავს) ერთი პირის ან კომპანიისგან მეორეზე. თავდაპირველად ფონდი იქმნება კაპიტალით, რომელიც არ დაექვემდებარება უკან დაბრუნებას. ასეთ შემთხვევაში აუცილებელია დონორების მონაწილეობა. მსესხებლები იქნებიან საქონლის ან მომსახურების მცირე მწარმოებლები — ფერმერები, რომლებსაც არ გააჩნიათ საკრედიტო ისტორია და რომელთათვისაც მიუწვდომელია კომერციული ბანკების სესხები. ეს ფონდები გამოიყენება ბიზნესგანვითარების პროექტებში “ფინანსური გარღვევის” შესავსებად, ხოლო საბოლოო მიზანი ფერმერების ფინანსური დამოუკიდებლობის

გამოყენებული ლიტერატურა

1. თოქმაზიშვილი მ., სასოფლო-სამეურნეო კრედიტები საქართველოში. რისკები და პერსპექტივები. ბიომეურნე. ელკანა. № 1(16) 2011.
2. საქართველოს სოფლის განვითარების სტრატეგია, 2017-2020. სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, <http://www.moa.gov.ge/m/Public/Strategy>

⁴ ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპისა და ყოფილი საბჭოთა ქვეყნების სასოფლო-საკრედიტო საგარანტიო საქმიანობის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ გრანტიის სახით, სახელმწიფოს დახმარების გარეშე, ფერმერების უმეტესობა ვერ შეძლებდა საბანკო კრედიტის აღებას. (იხ: Emerging investment trends in primary agriculture A review of equity funds and other foreign-led investments in the CEE and CIS region, Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome, 2013, <http://www.fao.org/3/a-i3474e.pdf>).

3. Bank of North Dakota, http://www.banknd.com/about_BND/index.html, <https://bnd.nd.gov/business/#1449842892336-c250872b-0bef>

Crisis in agriculture, The Messenger, May 27, 2009. http://www.messenger.com.ge/issues/1862_may_27_2009/1862_econ_one.html

4. Credit to agriculture, Statistics, April 2017, FAO, <http://www.fao.org/economic/ess/investment/credit/en/>

Economic feasibility, general economic impact and Implications of a free Trade agreement between the European Union and Georgia, (2008). Report Prepared for European Commission. Center for Social and Economic Research. Global Insight. Final Report. May 8, 2008: http://case.com.pl/strona--ID-publikacje_raporty_case,publicacja_id-20963282,nlang-710.html

5. Emerging investment trends in primary agriculture A review of equity funds and other foreign-led investments in the CEE and CIS region, Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome, 2013, <http://www.fao.org/3/a-i3474e.pdf>

6. Food and Agriculture organization of the United

Nations - <http://www.fao.org/Regional/SEUR/events/credit/Final%20report.pdf>

7. Fundusz Mikro_ http://www.funduszmikro.pl/about_fundusz_mikro.php.

8. Georgia: Investment guide of the American Chamber of Commerce in Georgia: http://www.investment-guide.ge/pages/economic_sectors/agriculture_forestry/

8. Yaron, Jacob, Rural finance in developing countries, Policy research working paper, Agriculture and rural development department. World Bank: <http://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/875.html>

10. Rural Credit Guarantee Schemes A Financial Instrument for Agriculture and Rural Development, FAO, EastAgri. 2006, Annual meeting: www.eastagri.org/meetings/docs/meeting21/Lonc.ppt

11. msfliio banki -<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.

12. მსოფლიო ბანკის მონაცემთა ბაზა - World Development Indicators, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>